

O'SMIR O'QUVCHILARDA KASBIY MA'SULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK-PSIXOLOGIKASI

Yaxyoyeva Gulhayo Murot qizi

Shofirkon tumani 11 umumta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kasbiy ma'suliyat, va uni o'smir o'quvchilarda shakllantirishning pedagogik-psixologiyasi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Psixologiya, ma'suliyat, o'qituvchi, o'quv dastur,, kadr, salohiyat, ijtimoiy, jarayon.*

Mamlakatimizda yuqori malakali raqobatbardosh mutaxassis-kadrlarni tayorlash jarayonida psixologiya fanining roli va o'рни beqiyosdir. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga yetkazish jarayonining mohiyati to'laqonli ochib berilgan. Mazkur o'quv dasturda kasbiy psixologiya fani asoslari bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar berishga oid masalalar qamrab olingan bo'lib, ularning inson kamolotida tutgan o'rnini yoritib berishga asosiy e'tibor qaratilgan. Bunda, psixologiyaning asosiy tushunchalari va shaxsning eng muhim xususiyatlarini ochib berish ko'zda tutiladi. Kadrlar salohiyati mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun mutaxassislarning kasbiy shakllanishini va ularning kamolotini ta'minlash jamiyat oldidagi eng asosiy muammolardan biri sanaladi. Kasbiy ta'limni turmush bilan bog'lash, uyg'unlashtirish, o'quvchilarning individual-tipologik, yosh davrlari xususiyatlari, texnik qobiliyatlari, intellektual darajalari va imkoniyatlarini hisobga olish ijobiy samara beradi. Chunki har bir kasb-xunar shaxsdan ifodaviy zur berishni, aqliy jiddiylikni, chidam va sabr-toqatni talab kiladi. Yurtboshimiz ta'kidlaganlaridek: "Bu yo'lda biz duch kelishimiz mumkin bo'lgan shunday bir xavf borki, u ham bo'lsa, avvalambor erishilgan yutuqlarga mahliyo bo'lib, xotirjamlik kayfiyatiga berilish, real voqyelikdan uzilib qolish xavfidir. Bu esa mamlakatimiz taraqqiyotining samaradorligi va istiqboliga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin".

Pedagogik tajribalardan ma'lumki, pedagog faoliyati ozi g a xos m urakkab jarayon bo'lib, u o'qituvchidan nafaqat oliy ma'lumotga, balki yetarli kasbiy tayyorgarlikka, pedagogik va kasbiy tayyorgarlik yo'nalishida bilim, ko'nikma va malakalarga, shuningdek, ma'lum tajribaga ham ega bo'lishni talab etadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchilarning eng asosiy va muhim ahamiyat kasb etuvchi funksiyalarini amalga oshirish jarayoni bir qancha vazifalarning bajarilishini, ya'ni pedagogik jarayon sub'yektlariga zaruriy shart-sharoitlarni yaratish, ularning faoliyatini tashkil etish, muvofiqlashtirish, nazorat qilish, tahlil qilish va baholash, shuningdek, yangi pedagogik va axborot texnologiyalari bilan qurollantirish kabi qator vazifalarni ham amalga oshirishni nazarda tutadi.

Barcha kasb – korlar tizimida o'qituvchilik kasbi muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o'qituvchi yosh qalblar kamolotining me'moridir. Bugun u yoshlarni g'oyaviy – siyosiy jihatdan chiniqtirib, tabiat, jamiyat, tafakkur taraqqiyoti, qonuniyatlarini o'rgatar ekan, avvalo, u yosh avlodni kelajak mehnat faoliyatiga tayyorlashi, kasb – hunar egallashlariga ko'maklashishi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy – iqtisodiy vazifani hal etishga chog'lamog'i darkor. Ana shu ma'suliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchi - yoshlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishning optimal yo'llarini izlab topadigan kasb egasi bo'lishni talab etadi. Buning uchun pedagogik mahorat fani o'qituvchidan doimo kasbiy mahorati ustida izlanish uchun, unga turli shart – sharoitlar yaratishi, kerakli moddiy va ilmiy – metodik yordam ko'rsatishi hamda o'qituvchining ijodiy tashabbuskorligini oshirishiga ko'maklashadi.

O'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda o'zaro ta'sir jarayoni mazkur jarayonining samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi qator omillar orqali ifodalanadi. Mazkur fikrga asoslangan holda, o'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish vositasi hisoblanuvchi va bu jarayonga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillarga to'xtalib o'tamiz. O'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish vositalaridan biri – ular faoliyat ko'rsatayotgan va yashayotgan muhit bo'lib, bu o'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish jarayoni subektlarining o'zaro ta'sirini amalga oshiruvchi tashqi omillardan biri hisoblanadi. Bunday ta'lim – tarbiyaviy muhitda o'zaro ta'sir ko'rsatuvchi ishtirokchilarning suhbat va o'qituvchining o'zini-o'zi rivojlantirishi asosida kompetentlikning rivojlantirish jarayoni vujudga keladi, mazkur omil ota-onalar, ijtimoiy muhit va jamiyatning zamonaviy talablari ta'siri ostida bo'ladi. Ta'lim muassasasi o'qituvchilarining pedagogik jarayonini ilmiy asosda tashkil etish va uni boshqarish hamda qulay ta'limiy muhitning shakllanishi uchun boshqarishning turli xil zamonaviy usullarini bilishi va ularga asoslanishi, rivojlantiruvchi g'oyalar yo'nalishini aniqlay olishi, ilg'or tajribalarni va fan texnika yutuqlarini muntazam o'rganib borishi, ularni o'z faoliyatiga tadbiiq etib borishi, ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish asosida ularning sub'ektivligi va faolligini oshira olishi zarur hisoblanadi. Zamonaviy talablar asosida kompiyuterlashtirish va komp'yuter tarmoqlari negizida tashkil etish, ta'lim tizimidagi yangi pedagogik texnologiyalarni joriy va ijobiy tajribalarni ommalashtirish ta'lim sohasidagi eng muhim masalalardan hisoblanadi.

O'smir talabalarda kasbiy mas'uliyat hissini pedagogik va psixologik jihatdan shakllantirish ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi uchun juda muhimdir. Qo'llash mumkin bo'lgan ba'zi strategiyalar:

1. Aniq taxminlarni belgilash: O'qituvchilar va o'qituvchilar tanlagan kasbi bilan bog'liq umid va mas'uliyatni aniq aytib berishlari kerak. Buni muhokamalar, taqdimotlar va yozma materiallar orqali amalga oshirish mumkin.

2. O'rnak olish: O'qituvchilar va soha mutaxassislari talabalar uchun ijobiy namuna bo'lib xizmat qilishi mumkin. O'z ishida professionallik, halollik va kuchli mas'uliyat hissini namoyon etish orqali ular o'quvchilarni shu kabi fazilatlarni rivojlantirishga ilhomlantirishi mumkin.

3. Tajribaviy o'rganish: Talabalarga tanlagan kasbi bo'yicha amaliy tajribalar berish ularga mas'uliyat muhimligini tushunishga yordam beradi. Bunga stajirovkalar, ish o'rinlarini belgilash yoki real stsenariylarni taqlid qiluvchi amaliy loyihalar kiradi.

4. Mulohaza va o'z-o'zini baholash: Talabalarni o'z harakatlari haqida fikr yuritishga va o'z faoliyatini baholashga undash ularda mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi. Buni o'z-o'zini baholash mashqlari, jurnallar yoki guruh muhokamalari orqali amalga oshirish mumkin.

5. Hamkorlikdagi loyihalar: Talabalarning umumiy maqsad sari birgalikda ishlashini talab qiladigan guruh loyihalarini belgilash ularning jamoa a'zolariga nisbatan mas'uliyat hissini oshirishi mumkin. Bu ularga o'z harakatlarining boshqalarga ta'siri va majburiyatlarini bajarish muhimligini tushunishga yordam beradi.

6. Mulohaza va yo'l-yo'riq: Talabalarga konstruktiv fikr-mulohazalar va yo'l-yo'riqlar berish ularning harakatlari kasbiy mas'uliyat bilan qanday mos kelishini tushunishlariga yordam beradi. Bu fikr-mulohaza o'quvchilarni o'z harakatlariga egalik qilishga undashi, kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalarga qaratilishi kerak.

7. Axloqiy munozaralar: Talabalarni axloqiy dilemmalar va kasbiy etika haqidagi munozaralarga jalb qilish ularga o'z mas'uliyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunga tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilishga undaydigan amaliy ishlar, bahslar yoki axloqiy stsenariylar kiradi.

Talabalar o'z harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmalariga olishlari va o'zlarining kasbiy rollarining ahamiyatini tushunishlari mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi muhitni yaratish muhimdir. Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali o'qituvchilar o'smir o'quvchilarda kuchli kasbiy mas'uliyat hissini shakllantirishga hissa qo'shishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ta'lim to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2020.
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O'zbekiston, 2017.
3. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogik psixologiya». — T.: TDPU. 2009.
4. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojibayeva R.N. Mustaqil fikrlash. — T.: Sharq. 2000.
5. Nishanova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlash. — T.: Fan. 2003.
6. Халперн Д. Психология критического мышления. Питер. 2000.